

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม
อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
Participation of People on Preferment of Developing plan for Agriculture
in Pamaingam Sub-district of Muang Nongbua Lamphu District
in Nongbua Lamphu Province

दनई ललकडल

Danai Lamkham

สขवलขลรัฐประคसनศคสตร คณลรัฐศคสตร वलथलลยพลขณुडनडत

Department of Public Administration, Faculty of Political Science, Pitchayabundit College

E-mail: namedanai@gmail.com โทร. 095-9936242

Received 12/1/2566

Revised 16/6/2566

Accepted 20/6/2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม 2) เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 335 คน ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม จำนวน 40 คน ได้แก่ ตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลป่าไม้งาม จำนวน 20 คน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าไม้งาม จำนวน 1 คน ตัวแทนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม จำนวน 6 คน และกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน จำนวน 13 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test (Independent Sample) และ F-test (One Way ANOVA)

ผลการศึกษา พบว่า

1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา รองลงมา คือ ด้านการวางแผนการดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ และด้านผลประโยชน์ ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการติดตามผลและประเมินผล

2) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า หัวหน้าครัวเรือนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

3.1) ด้านการเสนอปัญหา ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอปัญหาของหมู่บ้าน ประเด็นความช่วยเหลือด้านการเกษตร ภูมิใจให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ร่วมเสนอโครงการ และควรจัดทำเนื้อหาให้ชัดเจน เผยแพร่ให้กับประชาชนทราบต่อไป

3.2) ด้านการวางแผนการดำเนินการ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล วางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำ สร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนรู้เรื่องการทำการเกษตร ตั้งแต่เด็ก ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน สะท้อนปัญหาและความต้องการด้านการเกษตร ควรมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

3.3) ด้านการปฏิบัติการ ควรสร้างถนนที่เป็นพื้นฐานการทำการเกษตร จัดหาเมล็ดพันธุ์ ไฟฟ้าเพื่อการเกษตร สนับสนุนเงินทุน และพันธุ์พืช-สัตว์เลี้ยง สร้างความสามัคคีปรองดองในชุมชน จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเกษตร ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดทำแผน และทบทวนแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล

3.4) ด้านผลประโยชน์ ทำให้เกษตรกรมีผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สามารถปลูกพืชแบบผสมผสาน สามารถบริหารจัดการตนเอง วางแผนในการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบ และประชาชนควรได้ผลประโยชน์สูงสุดในทุกด้านจากการดำเนินตามแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล

3.5) ด้านการติดตามผลและประเมินผล ให้คณะกรรมการหมู่บ้านติดตามผลและประเมินผลแผนอย่างต่อเนื่อง ควรติดตามผลและประเมินผลกลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ให้ประชาชนร่วมทบทวนและปรับปรุงแผนทุกครั้งเพื่อสร้างสมประโยชน์ให้กับประชาชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน แผนพัฒนาการเกษตร จังหวัดหนองบัวลำภู

Abstract

The objectives of this research were 1, to study the level on participation of people for performance of developing plan on agriculture in Pamaingam Sub-district, 2, to compare the participation of people on performance of developing plan for agriculture in Pamaingam Sub-district and 3, to study the guidelines on participation of people for performance of developing plan on agriculture in Pamaingam Sub-district of Mueang Nong Bua Lamphu District in Nong Bua Lamphu Province. The samples using in this research were 335 persons from the chiefs of families in Pamaingam Sub-district in Muangnongbua Lamphu District of Nongbua Lamphu Province. The purposive groups using in the study of guidelines on participation of people on performance of developing plan for agriculture in Pamaingam Sub-district were 40 persons from the families in Pamaingam Sub-district for 20 persons, the president of Pamaingam Sub-district administrative organization for 1 person, the representatives of committee for administration of service center and for instruction on agricultural technology of Pamaingam Sub-district for 6 persons, the district chiefs and village headmen for 13 persons from 13 villages. The instruments using in this study were questionnaires and Semi-structured interview. The statistics using on data analyzing included frequency, percentage, percentage, mean and standard deviation. The hypothesis testing using t-test (Independent Sample) and F-test (One Way ANOVA).

The results of findings were as follows :

1) For overall on participation of people for performance of developing plan on agriculture in Pamaingam Sub-district of Muang Nongbua Lamphu district in Nongbua Lamphu Province was in medium level. Considering on each aspect, it was founded that the highest level was the aspect of

problem informing and the next were the aspects on operating plan, operation and advantage as respectively. But, the least levels were following up and evaluation.

2) The Result of comparative analysis on participation of people for performance of developing plan in Pamaingam Sub-District of Muang Nongbua Lamphu District in Nongbua Lamphu Province was founded that the chiefs of families in Pamaingam Sub-District of Muang Nongbua Lamphu District in Nongbua Lamphu Province with different gender, age, educational level and occupation were participated on Pamaingam Sub-District of Nongbua Lamphu District in Nongbua Lamphu Province and were statistical significant different at .05 level.

3) Guidelines on participation of people on performance of developing plan for agriculture in Pamaingam sub-district of Muang Nongbua Lamphu District in Nongbua Lamphu Province as follows:

3.1) The aspect of problem informing should be on participation of people on informing the problem for help on agriculture, motivation on performance for plan of agriculture with project informing and performance on clear contents for people.

3.2) The aspect of operating plan should be on communication for agriculture in sub-district, planning on developing of water resource, instilling of children consciousness on agriculture and reflecting the problems of people.

3.3) The aspect of operation should be on communication for knowledge and understanding for people on plan, construction the agricultural road, providing on water resource, agricultural electricity, support on water resource, agricultural electricity, support on budget, seeds and pets, promotion on harmony in communities, training on agriculture, participation of people on limit of guidelines on performance of developing plan for agriculture and the reconsidering on developing plan for agriculture in sub-district should be on participation of people as mentioned.

3.4) The aspect of advantage should be on increasing of agricultural product, understanding on sufficient economy systematic expense and the operation on developing plan for agriculture in sub-district should be on advantage of people on the whole.

3.5) The aspects of following up and evaluation should be on committee, follow up and evaluation should be on continuity from the village should be on following up and evaluating by the village committee and reconsidering and improvement the plan for people.

Keywords: Public participation, Agricultural development plan, Nong Bua Lamphu province

1. บทนำ

แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) นั้น เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ถือเป็นกรอบแนวทางสำคัญ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะ 5 ปีแรก (พ.ศ. 2560 - 2564) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) และ นโยบายรัฐบาล ภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตร มีความสมดุลและยั่งยืน” ครอบคลุมการพัฒนาภาคการเกษตร ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกร และสถาบันเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน การเพิ่มความสามารถ ในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

และการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) นั้น ได้เน้นความต่อเนื่องกับแผนที่ผ่านมา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีการรวมกลุ่มเป็นสถาบันเกษตรกรในชุมชนต่างๆ เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินงานในรูปของธุรกิจเกษตรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ มาขยายผลและประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาการเกษตรในระยะต่อไป ถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาประเทศจากวิถีการทำเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งถือเป็นการขับเคลื่อนในช่วง 5 ปีแรก (พ.ศ. 2560 - 2564) ของยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) และการพัฒนาประเทศไทยภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559 : 3)

ภาคการเกษตรของประเทศไทยปัจจุบันมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรจึงมีความสำคัญในระดับชาติ ระดับจังหวัด อำเภอ ระดับระดับตำบล และในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรจะต้องมีวัตถุประสงค์ เป้าหมายและมาตรการ วิธีการดำเนินการที่ชัดเจน สอดคล้องกับสถานการณ์การเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบมติคณะรัฐมนตรีให้มีการขับเคลื่อนแผนชุมชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งแผนด้านการเกษตรก็เป็นส่วนหนึ่งของแผนชุมชนและแผนพัฒนาในระดับท้องถิ่น ตำบล อำเภอ จังหวัด และแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลนั้น เป็นแผนของชุมชนเกษตรหรือชุมชนที่เกษตรกรและชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ละหมู่บ้านมารวมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์บนพื้นฐานข้อมูล หรือปัญหาและความต้องการชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการพัฒนาการเกษตรในภาพรวมของตำบลร่วมกัน (นรินทร์ เขมพิมาย, 2559 : 1-2)

ตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ได้มีการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งข้อมูลด้านต่าง ๆ ได้มาจากการจัดเวทีชาวบ้าน/ข้อมูลจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการจัดทำแผนในครั้งนี้มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การนำเสนอปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง และแนวทางพัฒนาการเกษตรตำบลป่าไม้งามนั้น สถาบันเกษตรกรในพื้นที่ตำบลป่าไม้งาม มีการกระจายอยู่ทั่วไปของทุกหมู่บ้าน มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 1 กลุ่ม สมาชิก 20 คน กลุ่มเยาวชนในโรงเรียน 1 กลุ่ม สมาชิก 30 คน กลุ่มธรรมชาติ 17 กลุ่ม สมาชิก 220 คน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3 กลุ่ม ในการรวมกลุ่มของสถาบันต่าง ๆ ยังไม่มีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เข้มแข็งเท่าที่ควร การพัฒนาควรมุ่งเน้นในด้านสมาชิกและกรรมการให้รู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ การคัดเลือกกรรมการที่มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก ควรมุ่งเน้นการรวมกันซื้อกันขาย นำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้อย่างจริงจัง มีการวางแผนแม่บทโดยใช้เวทีและข้อมูลของสมาชิกเป็นสำคัญ ประการที่สำคัญ ขอให้มีการรวมใจอย่างแท้จริงมุ่งให้สมาชิกได้รับประโยชน์สูงสุด มีกิจกรรมจากพื้นฐานที่มีอยู่ จึงจะทำให้สถาบันมีความเข้มแข็ง มั่นคง เจริญไปได้ในอนาคต (ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม (2565) แผนพัฒนาการเกษตรตำบลป่าไม้งาม พ.ศ. 2560 - 2565 สำนักงานเกษตรจังหวัดหนองบัวลำภู กรมการส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้น พบว่า ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับตำบลนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละหมู่บ้านต้องมารวมกันวิเคราะห์ และสังเคราะห์ บนพื้นฐานข้อมูลหรือปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการพัฒนาการเกษตรประจำตำบลในภาพรวมของตำบลร่วมกันทำ และได้แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในตำบล กรมส่งเสริมการเกษตรและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังให้ความสำคัญกับแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลทุกตำบลเพื่อการขับเคลื่อน โครงการตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละแห่ง และโครงการใดที่เงินงบประมาณที่จะสนับสนุนได้ก็นำเสนอโครงการในอำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัดและประเทศเป็นลำดับถัดไป

แต่เนื่องด้วยในสถานการณ์ปัจจุบัน การให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนพัฒนาเกษตรประจำตำบลในกระบวนการจัดทำนั้นไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด ทำให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลไม่มีการดำเนินการในกระบวนการจัดทำแผน แต่ใช้เพียงข้อมูลเดิมที่มีอยู่เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลแล้วรายงานต่อกรมส่งเสริมการเกษตรอย่างต่อเนื่องและส่งรูปเล่มแผนฉบับสมบูรณ์ เข้าสู่กระบวนการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลในแต่ละแห่ง นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนทั้งภาคการเกษตร เศรษฐกิจ สังคมการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพราะโครงการที่ชุมชนมีความต้องการนั้นจะสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนได้อย่างแท้จริง และจากปัญหาดังกล่าวทำให้ประชาชนเริ่มให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลน้อยลง ทั้งด้านการเสนอปัญหาของชุมชน การวางแผนการดำเนินการ การปฏิบัติในการจัดทำแผนพัฒนา และการเกษตรด้านผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการดำเนินการของแผน ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลและได้นำแผนงานโครงการที่เกิดจากการปัญหา ความต้องการของชุมชนโดยแท้จริงไปปฏิบัติ จะทำให้ประชาชนมีความผาสุกเกิดขึ้นในชุมชนเมื่อมีนโยบายภาครัฐที่เข้าส่งเสริมสนับสนุน และสามารถที่จะนำแผนงานหรือโครงการที่ประชาชนได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลไปปฏิบัติได้ทันที อีกทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไม้งามก็สามารถบรรจุแผนงานโครงการไว้ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าไม้งาม เพื่อที่จะได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการได้

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อใช้ในการส่งเสริมการดำเนินการโครงการของแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลของป่าไม้งาม ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน และนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลทุกแห่งทั่วประเทศได้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 2,064 ครัวเรือน (สำนักทะเบียนอำเภอเมืองหนองบัวลำภู (2564) ข้อมูลจำนวนประชากรและเขตการปกครองตำบลป่าไม้งาม ที่ว่าการอำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู)

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 335 คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยด้วยการใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1967) โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นที่ 95% และได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random

Sampling) แบบเป็นสัดส่วน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 13 กลุ่มจาก 13 หมู่บ้าน ตามสัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือน แต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะต่างกัน จากนั้นคำนวณหาขนาดตัวอย่างจาก 13 หมู่บ้านตามสัดส่วนของประชากรให้ได้กลุ่มตัวอย่างครบตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

โดยที่ n = ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size)

N = จำนวนประชากร (Population)

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ระดับ .05

$$\text{แทนค่า} \quad n = \frac{2,064}{1+2,064(0.05)^2}$$

$$n = 335 \text{ คน}$$

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลกลุ่มตัวอย่างประชาชนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยแบ่งตามเขตปกครอง 13 หมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ครัวเรือน	กลุ่มตัวอย่าง
หมู่ที่ 1 บ้านลาดใต้	173	28
หมู่ที่ 2 บ้านป่าไม้งาม	235	38
หมู่ที่ 3 บ้านโคกน้ำเกี๋ยง	241	39
หมู่ที่ 4 บ้านโคกกลาง	186	30
หมู่ที่ 5 บ้านโนนนาคี	143	23
หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่ากุง	82	13
หมู่ที่ 7 บ้านบุงบก	141	23
หมู่ที่ 8 บ้านห้วยหามต่าง	88	14
หมู่ที่ 9 บ้านลาดเหนือ	217	35
หมู่ที่ 10 บ้านกลางเหนือ	109	18
หมู่ที่ 11 บ้านโคกศรีเจริญ	109	18
หมู่ที่ 12 บ้านใหม่โพธิ์ทอง	193	32
หมู่ที่ 13 บ้านลาดกลาง	147	24
รวม	2,064	335

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างประชาชนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ที่ใช้ในการศึกษาแบ่งตามเขตปกครอง 13 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านลาดใต้ จำนวน 28 คน หมู่ที่ 2 บ้านป่าไม้งาม จำนวน 38 คน หมู่ที่ 3 บ้านโคกน้ำเกี๋ยง จำนวน 39 คน หมู่ที่ 4 บ้านโคกกลาง จำนวน 30 คน หมู่ที่ 5 บ้านโนนนาคี จำนวน 23 คน หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่ากุง จำนวน 13 คน หมู่ที่ 7 บ้านบุงบก จำนวน 23 คน หมู่ที่ 8 บ้านห้วยหามต่าง จำนวน 14 คน หมู่ที่ 9 บ้านลาดเหนือ จำนวน 35 คน หมู่ที่ 10 บ้านกลางเหนือ จำนวน 18 คน หมู่ที่ 11 บ้านโคกศรีเจริญ จำนวน 18 คน หมู่ที่ 12 บ้านใหม่โพธิ์ทอง จำนวน 32 คน และหมู่ที่ 13 บ้านลาดกลาง จำนวน 24 คน

3. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการจัดเวทีประชาคม (The

Community forum) รวมทั้งสิ้น จำนวน 40 คน ประกอบด้วย

- 3.1 ตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 20 คน
- 3.2 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าไม้งาม จำนวน 1 คน
- 3.3 ตัวแทนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม จำนวน 6 คน
- 3.4 กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน จำนวน 13 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ กฎหมาย ระเบียบ เอกสารงานทางวิชาการเพื่อนำมาเป็นฐานการวิเคราะห์ และข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง โดยจำแนกเป็นแบบสอบถาม เพื่อศึกษาพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการจัดเวทีประชาคม (The Community forum) โดยมีเครื่องมือดังนี้

1. แบบสอบถาม โดยแบบสอบถามมี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check-list) ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา ด้านการวางแผนการดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ ด้านผลประโยชน์ และด้านการติดตามผลและประเมินผล ลักษณะของคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

- 5 คะแนน หมายถึง มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯมากที่สุด
- 4 คะแนน หมายถึง มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯมาก
- 3 คะแนน หมายถึง มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯปานกลาง
- 2 คะแนน หมายถึง มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯน้อย
- 1 คะแนน หมายถึง มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด

2. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

เป็นแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ประกอบด้วยคำถามที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น (Open-ended Question) เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา ด้านการวางแผนการดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ ด้านผลประโยชน์ และด้านการติดตามผลและประเมินผล

4. สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เสนอข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล และแปลความหมายของข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม โดยภาพรวม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1. ด้านการเสนอปัญหา	3.26	1.01	ปานกลาง	1
2. ด้านการวางแผนการดำเนินการ	2.93	0.95	ปานกลาง	2
3. ด้านการปฏิบัติการ	2.70	1.02	ปานกลาง	3
4. ด้านผลประโยชน์	2.46	0.85	น้อย	4
5. ด้านการติดตามผลและประเมินผล	2.37	0.88	น้อย	5
รวม	3.26	1.01	ปานกลาง	

จากตารางที่ 2 พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$, S.D. = 1.01) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา ($\bar{X} = 3.26$, S.D. = 1.01) รองลงมา คือ ด้านการวางแผนการดำเนินการ ($\bar{X} = 2.93$, S.D. = 0.95) ด้านการปฏิบัติการ ($\bar{X} = 2.70$, S.D. = 1.02) และด้านผลประโยชน์ ($\bar{X} = 2.46$, S.D. = 0.85) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการติดตามผลและประเมินผล ($\bar{X} = 2.37$, S.D. = 0.88)

ด้านการเสนอปัญหา เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรกรรมมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง อาชีพข้าราชการ และอาชีพอื่น ๆ หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง และอาชีพข้าราชการ หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง และอาชีพธุรกิจส่วนตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านการวางแผนการดำเนินการ เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรกรรมมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง และอาชีพข้าราชการ และหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพธุรกิจส่วนตัว และอาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .056

ด้านการปฏิบัติการ เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรกรรมมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง และอาชีพข้าราชการ และหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านผลประโยชน์ เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรกรรมมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับ

หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพข้าราชการ และอาชีพอื่น ๆ และหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพข้าราชการ และอาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านการติดตามผลและประเมินผล เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกร มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย และอาชีพข้าราชการ และหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพค้าขาย อาชีพข้าราชการ อาชีพธุรกิจส่วนตัว และอาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

การศึกษาวิจัยแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีประชาคม (The Community forum) กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 40 คน ประกอบด้วย ตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 20 คน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลป่าไม้งาม จำนวน 1 คน ตัวแทนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม จำนวน 6 คน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน จำนวน 13 คน ซึ่งในการการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ประกอบด้วยคำถามที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น (Open-ended Question) เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา ด้านการวางแผนการดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ ด้านผลประโยชน์ และด้านการติดตามผลและประเมินผล เมื่อได้ข้อมูลจากสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำแนกและจัดหมวดหมู่ แล้วสรุปเป็นประเด็นหลัก ผู้วิจัยจำแนกและจัดหมวดหมู่ประเภทของข้อมูลตามลักษณะการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ดังนี้

1. ด้านการเสนอปัญหา

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านการเสนอปัญหา ดังนี้

1.1 ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอปัญหาของหมู่บ้าน และเสนอความคิดเห็นในประเด็นความช่วยเหลือด้านการเกษตร เพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

1.2 ควรให้ประชาชนได้เสนอความต้องการของตนเองด้านการเกษตร ทาทางและหาแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

1.3 ควรมีการจัดประชุมโดยให้ประชาชนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ทุกครั้งเมื่อมีการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

1.4 ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

1.5 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรจัดทำเนื้อหาของแผนในภาพรวมที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย เพื่อเผยแพร่ให้กับประชาชนได้ทราบต่อไป

2. ด้านการวางแผนการดำเนินการ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านการวางแผนการดำเนินการ ดังนี้

2.1 ควรมีการประชุมสัมมนาหรือประชุมให้ความรู้ในด้านการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล เพื่อทราบปัญหาของชุมชนด้านการเกษตรและทำความเข้าใจปัญหาและวางแผนแก้ไขดังกล่าวด้วยแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลต่อไป

2.2 ควรวางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำในแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และสร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนรู้เรื่องการทำการเกษตรตั้งแต่เด็ก

2.3 ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ทุกครั้ง

2.4 ควรจัดกิจกรรมให้สมาชิกเกษตรกรในชุมชนร่วมเพื่อสะท้อนปัญหาและความต้องการด้านการเกษตร และร่วมกันวางแผนจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

2.5 ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและชุมชนตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นหลัก

3. ด้านการปฏิบัติการ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านการปฏิบัติการ ดังนี้

3.1 ควรมีการประชุมสัมมนาให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่ประชาชนได้รับทราบเกี่ยวกับแผนพัฒนาจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

3.2 ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยสร้างถนนที่เป็นพื้นฐานการทำเกษตร จัดหาเมล็ดพันธุ์ให้เพียงพอ ไฟฟ้าเพื่อการเกษตร รวมถึงสนับสนุนเงินทุน และพันธุ์พืช-สัตว์เลี้ยง

3.3 ควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองให้กับชุมชนตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และคอยดูแลสนับสนุนให้ความรู้เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรมีรายได้และสามารถพึ่งพาตัวเองได้

3.4 ควรจัดอบรมให้เกษตรกรมีความรู้เรื่องการเกษตรตั้งแต่การเพาะเมล็ดพันธุ์หรือทำต้นกล้าและจัดหาตลาดให้กับเกษตรกร โดยมุ่งเน้นภาคปฏิบัติให้มากที่สุด

3.5 ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดทำแผน และทบทวนแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

4. ด้านผลประโยชน์

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านผลประโยชน์ ดังนี้

4.1 แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรทำให้เกษตรกรได้มีผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น และขายได้ราคาที่ดีขึ้น

4.2 แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรอยู่อย่างพอเพียงและสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

4.3 แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชแบบผสมผสานได้

4.4 แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ควรทำให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการกันเองโดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องคอยดูแล ให้เกษตรกรได้วางแผนในการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบโดยจัดทำบัญชีครัวเรือนด้วยตนเองได้

4.5 แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ประชาชนควรได้ผลประโยชน์สูงสุดในทุกด้าน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินตามแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งามอย่างจริงจัง

5. ด้านการติดตามผลและประเมินผล

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ด้านการติดตามผลและประเมินผล ดังนี้

5.1 ควรมีการดำเนินการจัดให้คณะกรรมการหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเพื่อติดตามผลและประเมินผลแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

5.2 ควรมีการติดตามผลและประเมินผลแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลอย่างต่อเนื่อง โดยให้ชาวบ้านมีความสามัคคีและเดินตามรอยพ่อหลวงในโครงการเศรษฐกิจพอเพียง

5.3 ควรมีการติดตามผลและประเมินผลกลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ หากเกิดปัญหาหรือข้อเสนอแนะก็ให้ดำเนินการปรับปรุงในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ครั้งต่อไป

5.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดประชุมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู อย่างต่อเนื่อง

5.5 ในการแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามผลและประเมินผลแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมทุกครั้งเพื่อสร้างสมประสบการณ์ในการดำเนินการและการติดตามผลและประเมินผลแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลให้กับประชาชน

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาทางด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านการเสนอปัญหา ทั้งนี้อาจเนื่องจากการจัดทำแผนพัฒนาเกษตรประจำตำบลในกระบวนการจัดทำนั้นไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด ทำให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลไม่มีการดำเนินการในกระบวนการจัดทำแผนร่วมถึงการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอปัญหาเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รจนา นอยปลูก (2557) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง พบว่า การมีส่วนร่วมโดยรวมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ห่ม อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนตลัทธิน ยุกเทพ และยุภาพร ยุภาศ (2560) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของโสภิตา ศรีนุ่น (2558) ได้ทำการศึกษา

เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล ป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า หัวหน้าครัวเรือนในตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญาณีย์ ภาพภักดี (2557) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนบ้านไม้รูด ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า ประชาชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนบ้านไม้รูด ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภิตา ศรีนุ่น (2558) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาและรายได้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถสรุปได้ดังนี้ ด้านการเสนอปัญหา ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอปัญหาของหมู่บ้าน ประเด็นความช่วยเหลือด้านการเกษตร จูงใจให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ร่วมเสนอโครงการและควรจัดทำเนื้อหาให้ชัดเจนเผยแพร่ให้กับประชาชนทราบต่อไป ด้านการวางแผนการดำเนินการ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล วางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำ สร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนรู้เรื่องการทำเกษตรตั้งแต่เด็ก ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน สะท้อนปัญหาและความต้องการด้านการเกษตร ควรมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ด้านการปฏิบัติการ ควรสร้างถนนที่เป็นพื้นฐานการทำเกษตร จัดหาแหล่งน้ำ ไฟฟ้าเพื่อการเกษตร สนับสนุนเงินทุน และพันธุ์พืช-สัตว์เลี้ยง สร้างความสามัคคีปรองดองในชุมชน จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเกษตร ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดทำแผน และทบทวนแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล ด้านผลประโยชน์ ทำให้เกษตรกรมีผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สามารถปลูกพืชแบบผสมผสาน สามารถบริหารจัดการตนเอง วางแผนในการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบ และประชาชนควรได้ผลประโยชน์สูงสุดในทุกด้านจากการดำเนินตามแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล ด้านการติดตามผลและประเมินผล ให้คณะกรรมการหมู่บ้านของติดตามผลและประเมินผลแผนอย่างต่อเนื่อง ควรติดตามผลและประเมินผลกลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ให้ประชาชนร่วมทบทวนและปรับปรุงแผนทุกครั้งเพื่อสร้างสมประโยชน์ให้กับประชาชน ทั้งนี้อาจเนื่องในการให้ประชาชนได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลนั้นจะสามารถสะท้อนสภาพบริบท และปัญหาทางการเกษตรในพื้นที่ได้เป็นดีที่สุด ทำให้แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลเป็นแผนที่แก้ไขและตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นได้ และเมื่อนำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลไปปฏิบัติจริงก็จะเกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน และสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม ส่งผลให้ประชาชนเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเนติลักษณ์ ยกเทพ และยุภาพร ยูภาส (2560) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเตือ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พบว่า ประชาชนที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเตือ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรได้เข้าร่วมประชุมประชาคมเพื่อสนองปัญหาความต้องการของชุมชนทุกครั้ง ควรให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบความ โปร่งใสของการปฏิบัติงานของเทศบาล เทศบาลควรแต่งตั้งประชาชนเข้าร่วมเป็นกรรมการในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเทศบาล ควรให้มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา/ความต้องการของชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนา เทศบาลควรได้จัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชนในท้องถิ่น เทศบาลควรให้เงินค่าตอบแทน/มอบของรางวัลให้แก่

ประชาชนที่ได้เข้าร่วมโครงการกับเทศบาล ควรให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนา ควรให้มีส่วนร่วมในโครงการก่อสร้างที่เทศบาลได้ดำเนินการ

องค์ความรู้ใหม่

ทุกภาคส่วนมีบทบาทและมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้แผนพัฒนาการเกษตรเกิดสัมฤทธิ์ผล รวมทั้งเป็นผู้ร่วมได้รับผลกระทบหรือผลประโยชน์หรือมีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพและคุณภาพของแผนพัฒนาการเกษตรด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น เพื่อให้ผลของการพัฒนามุ่งสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตลอดจนกระบวนการพัฒนาควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบในหน้าที่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับทุกภาคส่วน และการสร้างกลไกให้เอื้อต่อการใช้และรับประโยชน์อย่างเป็นธรรมทั่วถึง รวมทั้งร่วมรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมของตน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้
  - 1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอในการใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาการเกษตรประจำตำบลที่มีอยู่อย่างจำกัด
  - 1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมวางแผนการใช้ทรัพยากรในพื้นที่รับผิดชอบ
  - 1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทบทวนแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล
  - 1.4 องค์การบริหารส่วนตำบลควรให้รับรางวัลหรือขวัญกำลังใจแก่ประชาชน เมื่องานโครงการตามแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลประสบความสำเร็จ
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
  - 2.1 ควรศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
  - 2.2 ควรศึกษาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู นอกเหนือจากปัจจัยที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ เช่น ปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาฯ ทักษะที่มีต่อการจัดทำแผนพัฒนาฯ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาฯ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเพิ่มขึ้น
  - 2.3 ควรทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการการจัดทำ Focus Group

5. เอกสารอ้างอิง

- กัญญาณี ภาภักดี. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนบ้านไม้รูด ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รจนา นอยปลุก. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเนชั่น.
- ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลป่าไม้งาม. (2565). แผนพัฒนาการเกษตร ตำบลป่าไม้งาม พ.ศ. 2560 - 2565. สำนักงานเกษตรจังหวัดหนองบัวลำภู กรมการส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2548). **แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564).** กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). **ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579).** กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักทะเบียนอำเภอเมืองหนองบัวลำภู. (2564). **ข้อมูลจำนวนประชากรและเขตการปกครองตำบลป่าไผ่งาม. ที่ว่าการอำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู.**
- สุนดีลักษณ์ ยกเทพ และยุภาพร ยูภาศ. (2560). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 5 ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร. ขอนแก่น 31 มีนาคม 2560.**
- โสภิตา ศรีนุ่น. (2558). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.**
- Yamane. (1967). **Taro Statistic: An Introductory Analysis.** New York: Harper & row.